

RUIMTE ALS KWALITEIT – werkwijzer voor zelfevaluatie

Kees Both

Bij deze werkwijzer hoort het katern: *RUIMTE ALS KWALITEIT: Informatie ten hoeve van zelfevaluatie van Jenaplanscholen*

De enkele literatuurverwijzingen in deze werkwijzer verwijzen ook naar de lijst van bronnen in het katern

Trefwoorden: schoolgebouw, omgevingspsychologie, schoolwoonkamer, buitenruimte, basisbehoeften, beweging, zorgverbreding, zelfbeheer, wereldoriëntatie, kinderparticipatie, natuur, schoolnatuurtuin

INHOUD

1. Waar gaat het om, waar gaat het over?
2. De rol van kritische vrienden
3. Scan van de groepsruimten (1)
4. Scan van de groepsruimten (2)
5. Binnen- en buitenruimte: spiegelen aan een beeld
6. De buitenruimte
7. Ruimte in het geheel van het Jenaplanconcept
8. Luisteren naar de kinderen
9. Studenten doen onderzoek
10. De derde huid
11. Documenteer de veranderingen
12. Geleidelijk versus radicaal en alles samen versus vanuit enkelingen
13. Teamvergaderingen in groepsruimten.

1. Waar gaat het om, waar gaat het over?

De ruimte als leef-leeromgeving van een school vraagt regelmatig om gerichte en kritische aandacht. De ruimte 'is er altijd' en wordt daardoor al gauw zo vanzelfsprekend, dat de aandacht ervoor gemakkelijk verslapt. Deze ruimte omvat zowel de binnen- als de buitenruimte. Er kan daarom gekeken worden op -het niveau van het geheel van binnen- en buitenruimte, -de schoolwoonkamers -specifiek de buitenruimte.

In deze werkwijzer wordt regelmatig verwezen naar het katern 'Ruimte als kwaliteit'. Delen van deze tekst worden hier een enkele keer erhaald of samengevat.

In het nu voorliggende stuk zijn opgenomen:

- vragenlijsten
- lijsten met aandachtspunten
- opdrachten, bijvoorbeeld voor het gebruik van het geschreven beeld in Ruimte als kwaliteit
- suggesties voor onderzoekjes door studenten.

Hoe te gebruiken?

De doelgroep van deze tekst is: leidinggevend in Jenaplanscholen.

Er wordt verondersteld dat elk jaar een 'quick scan' plaatsvindt aan de hand van de evaluatielijst 'waarneembare kwaliteit'. Dat kan de vraag oproepen of de ruimten in de school weer eens onder de loep genomen moeten worden en of in de school in dat opzicht gemeenschappelijke criteria moeten gelden, naast de eigenheid van de verschillende stamgroepen en groepsleid(st)ers. Anders gezegd: ook die eigenheid is een criterium. Het zou

niet zo best zijn als bijvoorbeeld alle groepslokalen in de school exact hetzelfde eruit zouden zien!

Als uitkomst van een algemene evaluatie (de jaarlijkse evaluatie) kan dus besloten worden tot inzoomen op het facet 'Ruimte'.

De volgende reflectievormen zijn hier aan de orde:

Conceptuele reflectie – wat zou ruimte moeten zijn vanuit het Jenaplanconcept? – wordt ondersteund door *analytische reflectie*: het systematisch kijken naar de ruimte.

Aan de basis daarvan staat uiteraard de *performale reflectie*: de manier waarop daadwerkelijk met de ruimtes wordt omgegaan, de structuur en cultuur van de ruimte, inclusief gewoonten en regels.

Centrale vragen daarbij zijn:

- Doen we wat we willen?
oftewel: is de manier waarop de ruimte (of de groepsruimten, de ruimte buiten de groepsruimten, de buitenruimte – of welke andere inperking dan ook) nu vormgegeven en beheerd wordt in voldoende mate in overeenstemming met het Jenaplan?
- Willen er wat we doen?
oftewel: zijn we bereid om de manier waarop de ruimte nu vormgegeven en beheerd wordt te toetsen aan het Jenaplanconcept?

De uitkomst van de zelfevaluatie leidt tot een actieplan voor verbetering (beperkt van omvang) of verandering.

2. De rol van kritische vrienden

Zelfevaluatie met behulp van diverse instrumenten en werkwijzen die in het katern en deze werkwijzer beschreven worden wint aan kracht als 'kritische vrienden' te hulp geroepen worden:

-mensen met voldoende betrokkenheid om de intenties van degenen die deze hulp inroepen naar waarde te kunnen schatten (een positieve houding ten aanzien van de doelen van de school),

-maar met tevens voldoende distantie om on- of halfbewuste vanzelfsprekendheden en tegenspraken tussen beleden doelen en de geobserveerde werkelijkheid aan het licht te kunnen brengen

-en voldoende kennis van Jenaplanonderwijs om te kunnen observeren waar het om gaat en met het team van de school te communiceren.

Het kunnen mensen van buiten de school zijn – schoolbegeleiders, mensen uit andere Jenaplanscholen (intervisie), maar ook van binnen de school: een collega die in een andere groep observeert. Heel belangrijk is vertrouwen bij de ontvangende school/ groepsleid(er)er. Het gaat hierbij niet om beoordeling, maar om hulp bij reflectie.

3. Scan van groepsruimten (1) – met behulp van een lijst van aandachtspunten

In het katern (par. 2.4) staat een lijst met aandachtspunten. In deze lijst zijn de verschillende criteria die in het eerste deel van het katern beschreven werden toegespitst.

De groepsleid(st)ers van de betreffende stamgroep kunnen de groepsruimte individueel bekijken aan de hand van de aandachtspunten: in hoeverre voldoet de ruimte hieraan? Als er geen deeltijd-collega is kan een 'kritische vriend' de groepsruimte bekijken. De verschillende uitkomsten worden voorts met elkaar vergeleken en er wordt onderhandeld over de verschillen daartussen en consensus gezocht. Verslagen van deze scan worden op

schoolniveau verzameld en besproken: Wat verschillend? Wezenlijke verschillen vanuit het Jenaplan bezien? Wat de overeenkomsten? Waar liggen mogelijke actiepunten?

Een aanvullende werkwijze is het individueel rangordenen van de lijst met criteria van belangrijkste naar minder belangrijk. Dat maakt prioriteiten zichtbaar, waarover voorts gediscussieerd wordt.

Volgende stappen zijn:

- het bekijken van de groepsruimte binnen het geheel van het Jenaplanconcept (zie par. 7)
- idem het luisteren naar de kinderen (zie par. 8)
- verbanden tussen de groepsruimten en de overige binnen- en buitenruimten leggen (zie par. 5 en 6) qua activiteiten (wat kunnen kinderen waar doen?), qua kwaliteit van vormgeving en eventueel ook qua beheer
- mogelijk ook het laten doen van onderzoek door studenten (zie par. 9).

Ook kan de huidige vormgeving van de groepsruimten vastgelegd worden op foto's (zie par. 10).

4. Scan van groepsruimten (2) – met hulp van kritische vrienden

Deze werkwijze kan een aanvulling zijn van het werken met de lijst van aandachtspunten die hiervoor besproken werd.

Een begeleider kan bij groepsleid(st)ers van stamgroepen een 'scan' van hun lokaal doen. Dat kan door een kijkertje/ kadertje te maken, bijvoorbeeld de huls van een luciferdoosje daarvoor te gebruiken, en daarmee systematisch het lokaal te bekijken en bij alles wat 'in de kijker' komt aan de groepsleid(st)ers te vragen:

- hoe lang staat, etc. het daar?
- kan het gemist worden?
- kan het een betere plek krijgen (bijv. buiten het lokaal, in een berging)? (zie Both, 2005b).

Dezelfde werkwijze kan uiteraard ook voor andere ruimten binnen en buiten gebruikt worden.

5. Binnen- en buitenruimte: spiegelen aan een beeld

De teamleden lezen hiervoor het katern par. 2.2 en 2.3. Zij maken daarbij individueel aantekeningen, als volgt:

Als ik dit lees, dan

- word ik vrolijk van
- word ik neerslachtig of opstandig van
- herken ik de volgende punten die ook bij ons voorkomen
- herken ik de volgende punten die niet bij ons voorkomen
- zou ik heel graag de volgende punten bij ons veranderen ...

Vooraf wordt gezegd dat je je zo min mogelijk moet laten leiden door het idee 'dat kan bij ons toch niet'. Die praktische bezwaren komen in een latere fase wel aan de orde.

De uitkomsten van deze oefening worden eerst in het bouwoverleg besproken, waaruit voorstellen komen aan het hele team. Dit op basis van consent geven, d.w.z. dat aan ieder gevraagd wordt of hij met een voorstel instemt en zo niet, of hij of zij er minstens mee kan leven. Als dit laatste niet het geval is wordt daarover nog geen besluit genomen en gezocht

naar wat voor ieder aanvaardbaar is. In een volgende vergadering wordt dan over openstaande punten een besluit genomen, zo mogelijk bij consent, als dat niet lukt als meerderheidsbesluit.

6. De buitenruimte

Het beeld (katern 2.2) en de elementen die beschreven staan in het katern (2.5) zijn uitgangspunt voor een gesprek over mogelijke veranderingen van de buitenruimte. Dit gesprek wordt verbreed en verdiept door:

- het bekijken van beelden van buitenruimtes elders;
- het lezen van een of meer artikelen over dit thema;
- zo mogelijk ook een excursie naar een schoolterrein elders.

De mening van de kinderen telt hier zeker ook (zie par. 8 van deze werkwijzer)

7. Ruimte in het geheel van het Jenaplanconcept

De ruimte is een van de condities die van invloed zijn op het welbevinden en de ontwikkeling van kinderen, de 'voorbereide omgeving'. Het behoort tot de 'voorordeningen' die bijdragen aan het kunnen ontstaan van 'pedagogische situaties': uitdagende, spanningsvolle situaties, waarin de vonk overslaat, betrokkenheid ontstaat voor de zaken die aan de orde zijn, kinderen tot persoonlijk leren komen. Er zijn vijf van dergelijke grote structuren van het Jenaplan, 'facetten', waaronder dus de vormgeving van de ruimte. Zie daarvoor Ruimte als kwaliteit 2.3.

Er zijn diverse relaties tussen deze facetten. Als je bezig bent met 'ruimte' is het goed om je bewust te zijn van deze relaties. Daardoor krijgt het een plaats binnen het geheel van het Jenaplanconcept. Het je bewustzijn van deze relaties is van belang, zonder dat je dat allemaal overhoop hoeft te halen. De ruimte staat immers centraal.

In het kader van de zelfevaluatie kunnen we het volgende doen:

Iedereen leest par. 1.3 van het katern en bekijkt het bijbehorende webschema.

In groepjes per bouw worden de volgende vragen besproken:

1. Wat is voor het veranderen van de ruimte belangrijk om mee te bedenken wat betreft
 - het sociale facet, in het bijzonder de groeperingsvormen
 - de vier sociale basisactiviteiten
 - het ritmisch weekplan en verder het omgaan met de tijd
 - WO als hart van het onderwijs en de cursussen.

Daarbij zullen wellicht punten ontdekt worden die eenvoudig ook verbeterd kunnen worden. Meer ingrijpende veranderingen komen op een lijst van toekomstige ontwikkelingsthema's.

2. Hoe kan het veranderen van de ruimte bijdragen aan verbeteringen op genoemde andere facetten?

Opdracht: Onderzoek welke relaties er bestaan tussen de vormgeving van en het omgaan met de ruimte in de eigen school en hoe die ontwikkeld kunnen worden.

Bestaande relaties tussen de ruimte en overige facetten	Te ontwikkelen relaties de ruimte en overige facetten

--	--

Hierbij wordt ook gewezen op het invoeringsprogramma 'Werken als proces. Over de blokperiode volgens Jenaplan' (uitg. NJPV), met name: hoofdstuk 6 – 'Voorwaarden' (waaronder 'ruimte').

8. Daag de kinderen uit

De kinderen kunnen en moeten betrokken worden bij de ontwikkeling van de ruimte, hun ruimte.

Dat geldt allereerst bij de schoolwoonkamer (=stamgroep ruimten), maar evenzeer bij de overige ruimten, binnen en buiten.

Mening kinderen over schoolwoonkamer

De kinderen kunnen als de belangrijkste "bewoners" van hun stamgroep ruimte actief betrokken worden bij de ontwikkeling daarvan, ook in de fase van het stellen van een diagnose en het vinden van de allereerste aanzetten van een 'therapie'.

We zouden kunnen beginnen met een spel: "Hoe goed kennen wij ons groepsruimte?"

Alle kinderen sluiten de ogen en leggen hun hoofd op hun handen. Een kind of groepsleid(st)er stelt een bepaald kind een vraag die zo precies mogelijk beantwoord moet worden. De vragen hebben betrekking op de dingen die zich in de stamgroep ruimte bevinden en verdere eigenschappen daarvan, bijvoorbeeld:

- Hoeveel kasten hebben we in ons lokaal?
- Welke kleur heeft de prullenbak?
- Staan er bloeiende planten voor het raam?
- Hoeveel lampen zijn er en wat voor lampen?

De antwoorden worden op het bord geschreven. Na enige tijd worden deze door de hele groep bekeken en vergeleken met de werkelijkheid.

Met open ogen kan de beschrijving van de ruimte nu verdergaan, wat leidt tot een inventarisatielijst van dingen (soorten, aantallen), kleuren, de ordening, etc.

Dit spel kan tot een grotere bewustwording leiden van wat er in en aan de groepsruimte te vinden is.

Niet lang daarna kan de beschrijving aangevuld worden met een waardering: "Wat vinden we van onze stamgroep ruimte?" Dat kan in een kringgesprek als vraag gesteld worden. Maar ook kan, voordat zo'n kringgesprek plaatsvindt, elk kind een voorlopig standpunt innemen door middel van een mini-enquête, wat de levendigheid en de concreetheid van het gesprek ten goede kan komen.

Onderstaand stuk in twee kolommen – wat ik vind en wat ik wil veranderen. Met kader om het hele stuk heen

Een voorbeeld

Hoe vind je onze klas?	
o gezellig	
o vrolijk	
o groot	
o vriendelijk	Ik zou dit willen veranderen:
o schoon	*
o licht	*
o donker	*
o ruim	*
o te open	*
o vol	*
o ongezellig	
o vuil	
o rommelig	

De resultaten van de enquête worden in een tabel samengevat en in bespreking gegeven. Kinderen geven nu motiveringen en toelichtingen op hun stellingname. Ook worden de voorstellen voor veranderingen in discussie genomen.

De groepsleid (st) er confronteert de kinderen daarbij met consequenties van voorstellen: "Als je meer planten wilt houdt dat in dat ze goed verzorgd moeten worden".

Door middel van tekeningen en teksten kan het "droomlokaal" verder ingevuld worden, evenals door middel van een maquette, eventueel met blokken of in de zandtafel.

De plannen kunnen worden opgeprikt op een speciaal hiervoor bestemde prikwand, met daarbij de maquette etc. en komen te zijner tijd in een groepsboek terecht (afspraken over het te gebruiken formaat papier!).

Hierbij komen te zijner tijd ook de regels voor het gebruik van de ruimte en de ervaringen. Ze kunnen ook eens in andere stamgroep ruimten kijken.

We moeten van de directe inbreng van de kinderen, hoe noodzakelijk deze ook is, wellicht ook weer niet teveel verwachten. De kans bestaat dat de kinderen in een nogal traditioneel kader blijven steken, omdat ze te weinig mogelijke alternatieven overzien of/en een bepaald beeld hebben van wat een school is (behoort te zijn).

De groepsleid(st)er kan daarom ook ideeën aandragen. Een manier om de kinderen nieuwsgierig te maken naar de inhoud en mogelijkheden van nieuwe zaken in hun ruimte is hen in de tafelgroepen aan de volgende "opdracht" te laten werken (voor midden- en bovenbouw): Voorbeeld van een "praatpapier":

Ons lokaal

Deze dingen kunnen in een klaslokaal voorkomen:

Schoolborden
Platen
Bloemen

Tafels en stoelen
Leeshoek
Natuurhoek Dieren
Spelletjes
Verjaardagskalender
Schilder- en kleihoek
Bouwhoek
Computer
Papierkast
Tentoonstellingshoek
Prikbord
Bank
Schemerlamp
Raadselhoek

Deze dingen zijn in ons stamgroeplokaal

Deze dingen zijn niet in ons stamgroeplokaal:

Als je er nog wat bij kunt bedenken, schrijf het erbij!

De discussie in de tafelgroepen loopt waarschijnlijk uit in een kringgesprek. Daarbij kan de groepsleid(st)er desgevraagd een toelichting geven. Dit loopt dan uit op een wenselijst, die ter discussie staat en waarover besluiten genomen worden.

NB. Geef voor alle duidelijkheid naar de kinderen toe aan welke speelruimte ze hebben voor eigen beslissingen. Confronteer ze tevens met consequenties!

Buitenruimte

Het betrekken van kinderen bij het veranderen van de buitenruimte is ook een fantastische mogelijkheid om hen als ‘medeburgers’ serieus te nemen, te oefenen in meedoen in het verbeteren van een gemeenschappelijke ruimte. Dat geldt zowel de ontwikkeling van het plan als de daadwerkelijke uitvoering. Zie voor ideeën daarvoor: Lobst, 2004.

Een en ander geldt ook voor inrichting en beheer van overige ruimten, waarbij een Kinderplatform met gekozen vertegenwoordigers op schoolniveau een belangrijke rol kan spelen, evenals kinderen als participanten in een ‘projectgroep’ die de veranderingen voorbereidt en de uitvoering begeleidt.

9. Studenten doen onderzoek

Studenten kunnen als onderdeel de Jenaplanspecialisatie in hun opleiding in de gelegenheid gesteld worden onderzoekjes te doen als onderdeel van de zelfevaluatie in de school.

Else Petersen heeft studie gemaakt van een aantal basisbehoeften (Grundkräfte) van kinderen; zij wijst vooral op het belang van de behoeften aan beweging, zelfstandig bezig zijn, samenwerken en duidelijke leiding (veiligheid, een duidelijke structuur). Langeveld wees ook

nog op de behoefte aan exploratie van de wereld (de eigen mogelijkheden, de sociale omgeving en de natuurlijke omgeving)

Het ligt voor de hand om, als we een "kindwaardige" school willen zijn, na te gaan in welke mate de huidige ruimten – binnen en buiten - aan deze basisbehoeften tegemoet komen.

En welke veranderingen aangebracht kunnen worden, zodat meer aan deze behoeften tegemoet gekomen wordt.

Aan de hand van interviews en/of schriftelijke vragenlijsten zijn veel gegevens over het oordeel van kinderen over hun groepsruimte en andere ruimtes in de school en wensen voor veranderingen te verzamelen. Bovendien zijn allerlei observaties mogelijk. De student stelt samen met de betrokken groepsleid(st)er en de docent van de opleiding een onderzoeksplannetje op. Daarbij heeft de groepsleid(st)er een doorslaggevende stem bij het vaststellen van het precieze thema en de middelen voor het verzamelen van gegevens. Verzamelde gegevens en de daarop gebaseerde voorlopige conclusies worden door de groepsleid(st)er becommentarieerd en dit commentaar maakt deel uit van het verslag. Verder worden afspraken gemaakt over de verspreiding van de gegevens. Hieronder worden enkele suggesties gegeven, die in eerste instantie betrekking hebben op de stamgroep ruimten .

Behoeftte aan beweging (ervaringsgerichte kwaliteit)

a. Observatie van de beweging van enkele kinderen in het lokaal. Concentreer je op twee kinderen gedurende een half uur. Overleg over de keuze van de kinderen en de te observeren periode met de

groepsleid(st)er. Vermeld de motieven voor deze keuzen in het verslag. Aan de groepsleid (st)er kan vooraf gevraagd worden welke verwachtingen hij/zij heeft met betrekking tot de beweging van de kinderen en deze verwachtingen worden vastgelegd.

Noteer van de geobserveerde kinderen (steeds met vermelding van de tijd waarop de observatie werd gedaan):

- verplaatsingen in de ruimte (van waar naar waar?);
- wat het kind tijdens het verplaatsen doet, c.q. hoe het zich door het lokaal beweegt (zie hierover "moviogram" kinderen);
- of het kind zit, ligt, etc.

Het gaat hierbij om *ononderbroken waarnemingen* (in tegenstelling tot periodieke waarnemingen).

Maak een samenvatting van je waarnemingen, bijvoorbeeld in de vorm van een tijdbalk voor elk kind.

b. Idem door middel van een "moviogram" De beweging van de kinderen kan ingetekend worden op een plattegrond van het lokaal.

Voor de zekerheid moeten meer kopieën van de plattegrond aanwezig zijn, ter gebruiken voor bijvoorbeeld elke tien minuten. Dit om een onleesbare lijnenwirwar te voorkomen. Doe in verband hiermee eerst een proefobservatie, om te bezien voor welke tijdsduur een plattegrond gebruikt kan worden. Oorzaken van het in-beweging-komen en andere bijzonderheden kunnen door een cijfercode in de plattegrond en de toelichting worden vermeld.

Op een grotere plattegrond van het lokaal worden de patronen op de verschillende plattegronden gecombineerd en wordt zo het totale bewegingspatroon vastgelegd. Bespreek de samengevatte en gevisualiseerde gegevens (van a en/of b) na met de groepsleid(st)er:

- Vind je dat de kinderen functioneel bewegen?

- Vind je dat de kinderen genoeg mogelijkheden hebben om te zitten (op harde stoel, kussens), te liggen, etc.?
- Hoe lang kunnen kinderen achtereen op één plaats werken?
- Welke regels zijn er en kennen die kinderen die? Worden die wel eens besproken? Zijn er misschien onbewuste ("verborgen") regels met betrekking tot het bewegen?

Deze observatie slaat op een bepaalde periode; hoe typisch is deze observatie? Hoe is dat voor andere kinderen, activiteiten, situaties, momenten?

c. Observeer de groepsleid(st)er en probeer te ontdekken of en hoe deze kinderen corrigeert met betrekking tot het bewegen.

Besprek deze observaties na ("verborgen leerplan").

d. Zijn er drukke 'verkeersaders' en 'verkeersknooppunten' in het lokaal?

Vraag de groepsleid(st)er en de kinderen of er plekken zijn waar je moeilijk langs kunt, vaak tegen meubilair of andere kinderen botst, vaak of lang moet wachten, etc. Probeer dit ook door observeren te achterhalen en vergelijk die observaties met de geuite meningen.

e. Hoe zijn de kinderen over de ruimte verdeeld? Teken op een plattegrond van het lokaal om de drie minuten, gedurende een uitgekozen half uur alle kinderen door middel van stippen in. Doe dit eventueel met zIn tweeën en neem el k een helft van het lokaal. Maak een "verzamelstippen kaart" van de hele periode. Waar zitten de concentraties?

Hoe komt dat? Hoe zou je de verdeling gelijkmatiger kunnen maken?

f. Vergelijk de beweging van de kinderen in onder-, midden- en bovenbouw op enkele aspecten.

Besprek de resultaten van de observaties ook met de kinderen in een kringgesprek (verslagkring) .

Behoeftte aan zelfstandig bezig zijn (ontwikkelingsgerichte- en ervaringsgerichte kwaliteiten)

De ruimte kan vervulling van deze behoefte mogelijk maken of bemoeilijken. In hoeverre is deze behoefte waarneembaar? In hoeverre is zelfstandig bezig zijn toegestaan? In hoeverre maakt het gebruik en de vormgeving van de ruimte dit mogelijk?

Probeer, na een verkennende observatie en een gesprek met de groepsleid(st)er naar analogie van wat hierboven over "beweging" werd geschreven, zelf een observatie voor te bereiden, uit te voeren en te evalueren.

Let op de volgende punten:

- Het operationaliseren van "zelfstandig bezig zijn", samen met de groepsleid(st)er;
- de keus tussen voortdurende waarneming of waarneming met regelmatige tussenpozen;
- het omschrijven van onderscheidbare (ook voor anderen), herkenbare categorieën;
- een overzichtelijke ordening van gegevens: "balk", tabel, grafiek, protocol, etc.

Behoeftte aan samenwerking (de Jenaplanschool als leef- en werkgemeenschap)

Als hierboven, weer toegespitst op de vormgeving van het lokaal.

Behoeftte aan veiligheid/structuur (ervaringsgerichte kwaliteit)

Voor veel kinderen is regelmatig contact met de groepsleid(st)er van groot belang voor hun veiligheidsbeleving . Dat contact kan plaatsvinden door naar de groepsleid(st)er toe te gaan (veroorzaakt, als het op wat grotere schaal gebeurt, veel verkeer, onrust of wachten), de aandacht te trekken door hand opsteken waarbij de groepsleid (st)er naar het kind toe gaat, of

doordat de groepsleid(st)er steeds een route volgt waarbij alle kinderen "aangedaan" worden. Welke route volgt de groepsleid(st)er bij het "weldoende rondgaan"? Maak hiervan een moviogram.

Bespreek dit na met de groepsleid(st)er. Is er een min of meer vast patroon?

Let op het gedrag van de kinderen. Lopen ze naar de groepsleid(st)er toe? Roepen ze hem/haar? Geven ze andere signalen? Wachten ze?

Vanaf welke plaats wordt leiding gegeven? Waar staat de tafel/ het bureau van de groepsleid(st)er? Wordt er "op afstand" gewerkt, bijvoorbeeld corrigerende opmerkingen gemaakt, of gaat de groepsleid(st)er naar het betreffende kind toe? Kan de groepsleid(st)er steeds alle kinderen tegelijkertijd zien? Wat voor effect heeft dit op het gedrag van groepsleid(st)er en kinderen?

Wat ligt vast in de ordening van het lokaal?

de plaats van hulpmaterialen, etc.?

- regels voor het gedrag in het lokaal?
- regels voor het op orde houden van het lokaal?
- de plaats van tafelgroepen, kring, etc.

Vraag er de groepsleid(st)er naar en ga na wat er in de werkelijkheid gebeurt.

Behoeftte aan exploratie (kwaliteitskenmerk 'een wereldoriënterende school')

Ten aanzien van de behoefte aan exploratie kan gevraagd worden:

- Welke mogelijkheden hebben de kinderen in het lokaal voor de verkenning van de natuurlijke en sociale omgeving?
- Welke materialen zijn er in het lokaal
- Zijn er planten en dieren? Wie zijn daarvoor verantwoordelijk?
- Wat wordt er met de materialen gedaan?
- Is er een relatie met de tuin vóór het lokaal?
- Wat is er in het lokaal te vinden dat een weerspiegeling vormt van de oriënterende activiteiten van de kinderen? Inventariseer deze, leg ze vast op foto's, laat de kinderen er commentaar bij geven.

Rapportage

In hoeverre wordt in gesprekken met ouders en in het team en in de schriftelijke rapportage aan ouders en kinderen aandacht gegeven aan de wijze waarop kinderen leven en werken in hun lokaal/schoolwoonkamer/ een grotere ruimte? Het rapport kan objectief en/of subjectief zijn. De bijdrage van de kinderen kan positief, zakelijk of kritisch worden gewaardeerd.

Hierbij kan gedacht worden aan de volgende punten:

- houdt eigen tafel, tafelgroep, lokaal netjes;
- draagt bij aan een huiselijk vertrek, bijvoorbeeld.....
- bevordert goede omgangsvormen, bijvoorbeeld.....
- stimuleert anderen;
- heeft gevoel voor smaak;
- is gesteld op ordelijkheid;
- zoekt gezelligheid.

In het onderzoek kan geprobeerd worden gegevens over deze punten van enkele kinderen te verzamelen. In het rapport zullen ze niet letterlijk in deze vorm voorkomen, maar het zijn richtpunten die naar het kind toe nader vulling kunnen krijgen, bijvoorbeeld: Marion stelt in de groep vaak vragen en maakt opmerkingen over de netheid in het lokaal.

10. De Derde Huid (extra mogelijkheid)

Als extra mogelijkheid kan in het team het stuk over De Derde Huid (katern, slot par. 6) besproken worden. Laat ieder teamlid de twaalf punten rangordenen van belangrijkste naar minder belangrijk. Bespreek de verschillen en de gevoelens en ervaringen daarachter, plus de overeenkomsten. Hoe kunnen we recht doen aan deze behoeften? Elk teamlid kan een concept-brief aan de ouders schrijven om hen te informeren over de discussie.

11. Documenteer de veranderingen

Een groot voordeel van het thema 'ruimte' is het tast- en zichtbare karakter ervan. In de fase van de diagnose – hoe is het nu en wat vinden we daarvan? – kunnen digitale foto's gemaakt worden als concretisering van het zelfonderzoek. Er worden afspraken gemaakt over een zekere standaardisering van standpunten van waaruit de foto's gemaakt worden, om later weer van dezelfde plaatsen foto's te maken en de verschillende opnames met elkaar te vergelijken. Het verdient aanbeveling een teamlid of iemand anders alle foto's te laten maken, waarbij van elke foto aangegeven is waar ze gemaakt zijn.

Zo ontstaat een visuele documentatie, die meestal veel duidelijk maakt over de veranderingen in de school.

12. Geleidelijk versus radicaal en samen versus vanuit enkelingen

Qua werkwijze zijn verschillende modellen mogelijk, mede afhankelijk van de omstandigheden. Als je bijvoorbeeld een school gaat verbouwen is dat een mooie gelegenheid de ruimte als geheel – binnen en buiten – stevig aan te pakken. Dat doe je dan wel met z'n allen. Als het er kleinschaliger aan toe gaat, kan er bijvoorbeeld ook besloten worden tot een radicale aanpak, waarbij een lokaal helemaal leeggehaald en op z'n kop gezet wordt, als experiment en inspirerend voorbeeld voor allen. Daar werken dan ook andere collega's aan mee (zie het voorbeeld in Both, 2005b). Dat er binnen een team pioniers en voorlopers zijn is geen probleem. Maar het moet uiteindelijk wel door een team gedragen worden.

13. Teamvergaderingen in groepsruimten

Een goede manier om veranderingen en verbeteringen in de ruimte – hier toegespitst op de groepsruimten – te borgen is het houden van teamvergaderingen in groepsruimten, steeds in een andere. Aan het begin van de vergadering stellen de groepsleid(st)ers van de betreffende stamgroep kort hun groepsruimte voor: waarom het zo is ingericht en wordt beheerd. Er kan een korte vragenronde volgen. Reken er maar op dat dit doorwerkt in verbeteringen van de lokalen, het 'ontvangende lokaal' zal er zo verzorgd mogelijk uitzien. En de 'bezoekers' krijgen ideeën en/ of er kan besloten worden het omgaan met de ruimte nog eens apart op de agenda van een teamvergadering te zetten. Het gaat hier feitelijk om een vorm van intervisie.